

temes-1)

FRANCISCO BERNAL GARCÍA. Universidad de Sevilla

L'ORGANITZACIÓ SINDICAL FRANQUISTA: LA VIA AUTORITÀRIA CAP A LA INSTITUCIONALITZACIÓ DE LES RELACIONS LABORALS A ESPANYA

Acabada la Primera Guerra Mundial els règims democràtics europeus van afavorir la institucionalització de la negociació col·lectiva sota la premissa de la lliure associació de treballadors i empresaris en sindicats i associacions patronals, mentre que l'Estat adoptava un paper de garant dels acords adoptats. Es consolidava d'aquesta manera la transició des del capitalisme lliberal del segle XIX, que contemplava l'individu com l'únic actor possible de la vida econòmica, a una nova forma de capitalisme, més ben organitzada, en la qual s'acceptava l'existència d'interessos col·lectius enfrontats que, malgrat tot, podien arribar a acords a partir de la negociació. La Llei de convenis col·lectius aprovada a França el 1919 o l'Acord de comunitats de treball assolit entre els sindicats i les associacions patronals d'Alemanya aquest mateix any ens exemplifiquen aquest procés.

Malgrat tot, la crisi soferta pel sistema democràtic en l'Europa d'entreguerres va introduir distorsions inesperades en aquest procés. Als països on les democràcies van donar pas a les dictadures, el procés d'institucionalització de les relacions laborals es va sostenir sobre bases molt diferents: no sobre l'acord lliure entre les parts sotmès a l'arbitratge de l'Estat, sinó sobre la imposició coercitiva de l'Estat a la voluntat de les parts. D'aquesta manera va sorgir una via autoritària cap a la institucionalització de les relacions laborals. Els principals models els trobem en els corporativismes de la Itàlia feixista i del Portugal de Salazar o en el procés de «coordinació» posat en marxa a Alemanya després de l'arribada al poder del nacionalsocialisme.

Per afinitat ideològica i similitud de les solucions institucionals adoptades, el sindicalisme franquista s'engloba dins

d'aquestes solucions autoritàries al problema de la institucionalització de les relacions laborals. En aquest article farem una breu síntesi d'algunes de les seves principals fites legislatives.

La primacia del Ministeri de Treball (1939-1958)

Des del final de la Guerra Civil fins a l'any 1958 els sous i les condicions laborals dels treballadors espanyols van ser establerts unilateralment pel Ministeri de Treball, sense existir, per tant, cap indicatiu de negociació col·lectiva. La capacitat normativa exclusiva del ministeri va quedar consagrada en la Llei de reglamentacions de treball de 16 d'octubre de 1942. D'aquesta manera, el franquisme va optar per un model particularment extrem d'autoritarisme laboral. De fet, fins a l'any 1958 el model franquista de relacions laborals va tenir semblances amb el de l'Alemanya nacionalsocialista, on la Llei d'organització del treball nacional de 1934 també atribuïa al Ministeri de Treball competències exclusives de reglamentació laboral.

El règim franquista disposava, però, d'una organització sindical oficial: els denominats sindicats verticals, que reunien sota una mateixa disciplina política treballadors i empresaris i que després d'un llarg procés d'organització van acabar adquirint carta de naturalesa amb la Llei de bases de l'organització sindical de 6 de desembre de 1940. Tanmateix, fins l'any 1958 aquests sindicats van ser sistemàticament exclosos del nucli dur de la reglamentació laboral.

Quin era, doncs, l'impacte d'aquests sindicats sobre la realitat dels treballadors? En

Certificat del gremi sindical demostratiu de ser admès com a mestre de l'ofici. (Cessió Esteve).

primer lloc, intentaven influir sobre les decisions del Ministeri de Treball, fent servir amb aquesta finalitat un imprecís dret d'assessorament que els reconeixia la Llei de reglamentacions. I en segon lloc, miraven de difondre entre els treballadors la ideologia del règim franquista recorrent a manifestacions públiques i programes socials.

Malgrat la seva capacitat d'actuació limitada, els sindicats verticals van adquirir durant aquest període una estructura organitzativa caracteritzada per l'alt grau de burocratització. Es van crear 23 sindicats, dins dels quals es distingia entre una «secció social», destinada a agrupar els treballadors, i una «secció econòmica», destinada als empresaris. Treballadors i empresaris passaven a formar part d'aquestes «seccions» sense que calgués un acte positiu d'afiliació. Mitjançant el Decret de 28 de novembre de 1941 es va establir la quota sindical obligatòria i des d'aquest moment es va considerar que tot treballador que pagués la quota sindical era, per dret propi, membre dels sindicats. Alhora, es van crear fórmules organitzatives específiques per a sectors econòmics caracteritzats per un fort predomini de l'empresa familiar o on l'ocupació presentava altes taxes de temporalitat. Va ser el cas de les Hermandades de Labradores y Ganaderos, per a les activitats agràries, o de les confraries de pescadors.

A aquestes entitats sindicals se superposava el que en l'argot verticalista es denominava la «línia política», integrada per buròcrates vinculats al partit únic, FET i de les JONS. La

Tarragona. Primers anys de postguerra. L'aniversari de la mort del falangista José Antonio sempre va ser exaltada. (Fons Prefectura Provincial de Propaganda. Arxiu Històric de Tarragona)

«línia política» es materialitzava en la Delegació Nacional de Sindicats, a la qual li corresponia supervisar les actuacions dels sindicats i nomenar-ne els dirigents. D'aquesta manera, els sindicats franquistes tenien un marge de manobra molt limitat. Apartats de les funcions de la reglamenta-

ció laboral i sotmesos a la tutela d'una organització política externa a ells, semblaven a estar cridats a complir una funció de mera ocupació formal del buit deixat per les organitzacions sindicals preexistents a la Guerra Civil.

Aquesta dinàmica amb prou feines es va veure alterada per la posada en marxa, a partir del Decret de 17 de juliol de 1943, d'un mecanisme d'eleccions sindicals per proveir certs càrrecs dirigents dels sindicats. Les eleccions, convocades periòdicament des del 1944, van tenir al principi un impacte reduït. En primer lloc, pel caràcter fraudulent del procés, que feia resultar elegits de manera reiterada els candidats favorits de la «línia política» i, en segon lloc, per la naturalesa limitada de l'elecció mateixa, que se circumscribia a llocs de responsabilitat secundaris, alhora que les prefectures nacionals, provincials i locals es mantenien com a càrrecs de designació política.

L'«edat d'or» del sindicalisme vertical (1958-1968)

Les estructures sindicals del franquisme van experimentar una transformació radical a partir de la promulgació de la Llei de convenis col·lectius sindicals de 24 d'abril de 1958. Mitjançant aquesta llei el Ministeri de Treball perdia el monopoli exclusiu sobre la fixació dels salaris i les condicions laborals, i es contemplava la possibilitat que fossin pactats a través d'un procés de negociació col·lectiva que es desenvoluparia dins dels sindicats oficials. D'aquesta manera, s'atenuava l'autoritarisme laboral de l'etapa anterior i es donava carta de naturalesa a un nou sistema proper a la lògica dels corporativismes autoritaris del tipus que practicava la dictadura salazarista a Portugal, en els quals uns actors prèviament seleccionats per les autoritats polítiques desenvolupaven una negociació col·lectiva *sui generis* sota el paraigua de l'aparell institucional de l'Estat.

Els convenis col·lectius previstos pel règim franquista presentaven moltes limitacions. Es tractava d'una negociació desenvolupada en el si d'uns sindicats oficials que continuaven estant fortament sotmesos a la «línia política». A més, el Ministeri de Treball conservava la possibilitat d'imposar a les parts arbitratges obligatoris mitjançant les denominades «normas de obligado cumplimiento». Però malgrat tot, la negociació col·lectiva va servir per dinamitzar la vida sindical del règim, i el va dotar d'unes funcions laborals definides i específiques.

Els processos de negociació col·lectiva es van veure afavorits per la tendència a reduir les pràctiques de manipulació en els processos electorals, observada pel sindicalisme franquista al llarg de la dècada de 1960. El Reglament general

temes-1)

d'eleccions de 19 de juliol de 1960 i el del 14 maig de 1966 van incrementar les garanties dels candidats i van donar lloc a eleccions que, si no eren totalment netes, sí que resultaven almenys més genuïnes que les celebrades durant l'etapa anterior. Aquest *aperturisme* comportaria també conseqüències no desitjades: la utilització de les eleccions per part de grups antifranquistes per copar càrrecs en el si de les estructures sindicals oficials, estratègia que acabaria donant lloc al fenomen de les Comissions Obreres.

Malgrat tot, a mitjan dècada de 1960 el sindicalisme oficial tenia motius per sentir-se satisfet. Havia aconseguit protagonitzar un procés de renovació institucional únic en la trajectòria del règim franquista. Les eleccions sindicals li permetien disposar d'una certa base social, conformada per treballadors que es presentaven a les eleccions i seguien les directrius de la «línia política». Les Comissions Obreres suposaven una font permanent de conflictes, però els dirigents de la «línia política» confiaven que aconseguirien reconduir-los mitjançant una estratègia combinada de concessions i repressió. Els més entusiastes somiaven fins i tot amb la futura evolució del règim cap a una mena de dictadura «peronista» en la qual els sindicats aportarien la base social i exercirien una influència determinant sobre la política econòmica i social.

De la reforma frustrada a la desaparició (1968-1977)

Durant els anys finals de la dictadura franquista, alguns dirigents del sindicalisme oficial van comprendre que els canvis operats des de 1958 eren insuficients si es desitjava preservar l'organització davant les previsible transformacions polítiques que hauria d'experimentar Espanya després de la mort de Franco. Resultava necessari independitzar els sindicats de la «línia política», convertint tots els seus càrrecs directius en elegibles i reforçant la base social de la negociació col·lectiva. Amb aquesta finalitat, a partir del Congrés Sindical de Tarragona, celebrat el 1968, es van elaborar molts plans de reforma sindical. No obstant això, la idea que una organització social nascuda del règim pogués emancipar-se del control del seu aparell polític resultava in-

compatible amb la seva naturalesa mateixa. La nova Llei sindical finalment aprovada el 17 febrer de 1971 no va recollir cap de les propostes de reforma, sinó que va mantenir els sindicats com organismes sotmesos a tutela política.

Tarragona. Maig del 1939. Arreplegar gent per actes falangistes i sindicals va ser usual. S'hi veuen pancartes de la Central Nacional Sindicalista, de Panificación, i Obras y Construcciones (Fons Prefectura Provincial de Propaganda. Arxiu Històric de Tarragona)

El desconcert en què va caure la burocràcia sindical després de la reforma frustrada va ser aprofitat per les Comissions Obreres, que van resultar vencedores en les eleccions de 1975. A partir d'aquest moment, el sindicalisme franquista va quedar escindit entre uns sindicats que, en la seva faceta «social», estaven controlats per un moviment parasindical antifranquista i una «línia política» el futur de la qual quedava irremediablement lligat al de l'aparell del règim. La mort de Franco i el procés de democratització posat en marxa a partir d'aleshores van acabar d'accelerar el procés. La Llei sobre regulació del dret d'associació sindical d'1 d'abril de 1977 restablí la llibertat sindical a Espanya i donava carta de defunció al model vertical. Es posava fi, d'aquesta manera, a un període de quatre dècades durant el qual Espanya havia transitat des de la via autoritària cap a la institucionalització de les relacions laborals. ■

Bibliografia essencial

M. A. APARICIO, *El sindicalismo vertical y la formación del Estado franquista*, Barcelona: EUNIBAR, 1980.

F. BERNAL GARCÍA, *El sindicalismo vertical. Burocracia, control*

laboral y representación de intereses en la España Franquista (1936-1951), Madrid: CEPC, 2010.

M. LUDEVID, *Cuarenta años de sindicato vertical. Aproximación a la Organización Sindical Española*, Laia, Barcelona, 1977 (2ª ed.).